

Handbook of the Turkish Army, 1916 (Türk Ordusu El kitabı, 1916)

Cairo Intelligence Section

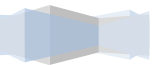
ABD, Tennessee The Battery Press Inc. 1996, 350 sayfa., ISBN: 0-89839-249-7

Doğan ÜSTÜNTAŞ*

İngiliz Ordusu İstihbarat Birimi Kahire Bürosu tarafından hazırlanan *Türk Ordusu El Kitabı*, 1915 yılında yayınlanmasından bir yıl sonra sekiz defa güncellenerek 1916 yılında tekrar yayınlanmıştır. İncelenen eser bu sekizinci baskının tıpkıbasımıdır. Londra Kraliyet Savaş Müzesi işbirliği ile ABD’de 1996 yılında basılmıştır.

Türk Ordusu El Kitabı’nda genel olarak; Osmanlı Ordusunun durumu, teşkilatı, kuruluş ve konuşlanması detaylı olarak ele alınmaktadır. Eğitim, sağlık, ulaştırma, ikmal, bakım gibi hizmetler ile topçu, piyade, süvari, istihkâm, havacılık gibi sınıflar ile jandarma, polis gibi güvenlik birimleri hakkında geniş bilgi verilmekte ve değerlendirmeler yapılmaktadır. Ayrıca kitabın sonunda Türkçe-İngilizce kelimelerin yer aldığı sözlük bölümü,

* Doktora Öğrencisi, dogan98@gmail.com

demiryollarının ayrıntılı değerlendirmesi ve Osmanlı askerinin kıyafet ve rütbelerinin fotoğraflı olarak tanıtıldığı bölümler bulunmaktadır.

İngilizlerin ordular hakkında istihbarat el kitabı hazırlama süreci incelendiğinde, 20. yüzyılın başında Güney Afrika'da yürüttükleri Boer Savaşı'ndan elde ettikleri tecrübenin etkili olduğu görülmektedir. Bu süreçte dünyanın belli başlı orduları hakkında istihbarat el kitabı hazırlamaya başladılar. Türk Ordusu El Kitabı 1912 yılında Londra'da hazırlandı. Ancak bu el kitabı, 1913 yılında Osmanlı Ordusunda yapılan reformları içermediğinden Kahire İstihbarat Birimi tarafından güvenilir olarak kabul edildi ve 1915 yılında Philip Graves başkanlığında, aralarında Lawrence'in de bulunduğu bir ekip tarafından güncellendi. Graves, The Times'in İstanbul muhabiriydi ve Osmanlı ordusu üzerine uzmanlaşmıştı. Bu istihbarat ekibi çoğu zaman aralarında görüş ayrılıkları olmasına rağmen Osmanlı ordusu hakkında topladıkları bilgileri analiz ederek bir sonraki hamleyi tahmin etme üzerine odaklanmışlar, hazırladıkları istihbarat kitabını İngiliz subayları ile karargâhlarına dağıtmışlardır.

Kitapta Osmanlı nüfusu ve askeri personel mevcutları açıklanmış ve muharebe gücü değerlendirilmiştir. Osmanlı Devletinde istatistikî bilgilerin güncel ve güvenilir olmadığı belirtilmektedir. Osmanlı nüfusunun, yüksek çocuk ölümleri ve salgın hastalıklar sebebiyle azalma eğiliminde olduğu, ancak Kafkas ve Balkanlardan gelen göçlerle insan gücünü muhafaza ettiği belirtilmiştir.

Şura-i Askeri'nin (*superior military council*) 1909 yılında bazı değişiklikler yapılarak Harbiye Nezareti altında teşkil edildiği, her hafta toplandığı, Goltz'un Bakan Yardımcısı olarak şurada yer aldığı aslında fiilen bakanlık yaptığı vurgulanmaktadır (s.15).

Osmanlı askerlik sisteminin Nizami (*active army*), Redif (*reserve*) ve Mustahfiz (*territorial army*) olmak üzere üç aşamadan oluştuğu, 1843 yılında uygulamaya konulan asker almada kura usulü yerine, 1910 yılında çıkarılan kanunla (gerçekte 1909) zorunlu askerlik uygulamasına geçildiği, bu durumun toplumda tam karşılık bulmadığı, özellikle Kürt ve Arap aşiretlerin zorunlu askerliğe tepki gösterdiği belirtilmektedir (s.5). Devletin otoritesinin zayıf olduğu bölgelerde ve milliyetçiliğin, vatan kavramının olmadığı bir zamanda bunun tabii olduğu değerlendirilmektedir. Cevdet Paşa bu durumu "*Bizde vatan denilürse askerin köylerindeki meydanlar hatırlarına gelür*" diye açıklıyordu.

Gayrimüslimlerin askerliği ile ilgili olarak, Balkan Savaşlarında Ermeniler iyi mücadele ettiği, ancak Slavlar ve Yunanlılara güvenilmediği belirtilerek, Gayrimüslimlerin askere alındıkları, subaylar tarafından eşit muamele etme çabaları olduğu ve daha çok geri

hizmetlerde görevlendirildikleri hususu vurgulanmıştır. Gayrimüslimlerin eşit vatandaş olarak askere alınmaları Tanzimatla birlikte tartışılmaya başlanmış, İttihat ve Terakki bu konuda çok iyimser bir beklenti içerisine girmiştir. Ne var ki Balkan tecrübesi bunun başarılı olamayacağını göstermiştir. Bu durum sadece Osmanlı'da değil çok uluslu diğer imparatorluklarda da sorun olmuştur. Mesela Çek askerler Avusturya birliklerinden kaçarak karşı tarafa geçmiştir.

Lojistik konuları ile ilgili olarak; Osmanlı Ordusu mevcudunun 1.250.000 (Von der Goltz'un bunu abartılı olarak verdiği vurgulanmaktadır) olarak belirtilmiş, Osmanlı ordusu daha önce Almanya'dan ithal ettiği elindeki 9,5 mm.lik mavzerleri, ikmal kolaylığı sağlanması için 7,65 mm.ye çevirdiği, ulaşım imkânlarının genel olarak yetersiz olduğu ve bu durumun özellikle Makedonya'da yenilgiye sebebiyet verdiği belirtilmiştir. Bundan çıkarılan derslerle Kanal Harekâtında ise ulaşımın şaşılacak derecede başarılı olduğu vurgulanmıştır (s.30).

Eğitim sistemi; subay, astsubay ve er eğitimi anlatılmış, kurmay subayların yetiştirilmesi, Osmanlı ordusunda o dönem yaşanan mektepli-alaylı tartışması, subayların emeklilik durumu gibi hususlarda bilgi verilmiştir. İngilizler, Alman subayların Osmanlı ordusundaki faaliyetlerini çok yakından takip ettikleri kitap içerisinde sık sık dile getirilmektedir. İngilizlere göre nerdeyse bütün eğitim kurumları Almanların elinde bulunmaktadır.

Kitapta 1914 yılında Seferberlik Kanunu'nun, Bulgarlardan hiç sorgulanmadan tercüme edildiği belirtiliyor. Kanunun değiştirilmesinde Bulgarların 1912 yılındaki seferberlik başarısı etkili olsa da esas sebebin Osmanlı redif sisteminin çökmesi olduğu belirtiliyor.

Kürt aşiret süvarilerinin Kafkas Cephesinde Ermenilere katliam yapmaktan başka bir etkileri olmadığı, Rus Kosaklara karşı başarısız oldukları hususu da bir istihbarat kitabında dikkat çekmektedir (s.65).

Uçakların değerlendirildiği bölümde Osmanlı uçaklarının Alman pilotlar tarafından kullanıldığı, mekaniğe yatkın olmayan Türklerin (*the weakness of the Turks is in machine-tending*), İstanbul-Kahire uçuşu sırasında Yahudi ve Ermeni teknisyenlerden yararlandığı belirtilmektedir. Burada da oryantalist bir bakış sergilendiği değerlendirilmekle birlikte, bu uçuşa katılan ilk iki uçağın düşmüş olması ancak daha sonra gönderilen üçüncü uçağın Kahire'ye ulaşması bu kanıyı güçlendiriyor (s.86).

Sihhiye konusunda ise Osmanlı Ordusunun çok geri bir seviyede olduğu belirtilmektedir. Kızılay'ın kapasitesinin iyi olduğu ve çalışanlarının birçoğunun İttihat ve Terakki'nin ajanı olarak görev yaptığı, dolayısıyla yakalanan Kızılay çalışanlarının yakın gözetim altında tutulması gerektiği vurgulanmaktadır (s.90).

Jandarmanın anlatıldığı bölümde, Jandarma teşkilatının 1904 yılında Avrupalı güçlerin baskısıyla Makedonya Jandarması'nın modernleştirilmesiyle gelişme gösterdiği (s.103), Jandarmada görevli yabancı subayların ayrılmalarıyla hemen yolsuzluk ve rüşvetin başladığı, başıbozukluğun katliamlara sebebiyet verdiği, polis ise bu manada daha kötü bir durumda olduğu, polis teşkilatının da Avusturya polisi model alınarak teşkilatlandırıldığı ifade edilmektedir.

Alman subayların desteği olmadan teşkilatlanmanın güç olduğu, eğitim kurumlarının tamamında Alman subayların bulunduğu, Alman subay sayısının 400-500 arasında olduğu (s.121), özellikle Çanakkale'deki başarının arkasında Alman subayların etkisinin bulunduğu hususu da kitapta yer yer vurgulanmakta, ikmal ve lojistik konularının tamamen Almanlar tarafından yürütüldüğü belirtilmektedir.

Taktik konuların değerlendirilmesinde talimnamelerin tamamının Alman talimnamelerden kelimesi kelimesine tercüme edildiği (*translated almost verbatim from the German*), 1910 yılında iki tümenle yapılan tatbikatın bir ilerleme olduğu ancak bunun İmparatorluk geneline yaygınlaşmasının uzun zaman gerektireceği, piyadenin iyi sayılabilecek durumda olduğu, süvarilerin en yetersiz sınıf olduğu, topçunun ise en eğitilmiş ve Batı standartlarına yakın durumda olduğu, Osmanlı Ordusunun iki eksikliğinin, büyük birlik harekâtı ve işbirliği yapma yeteneğinin eksik olduğu hususları vurgulanmaktadır (s.127). Maalesef özgün talimname yazımı konusunda günümüzde bile çok bir mesafe alındığı söylenemez. Talimname yazma önce bir teorik tahayyülü (*konsept*), müteakiben bu teorinin eldeki yetenekler/araçlar kullanılarak pratiğe dönüştürülmesini (*doktrin*) ve bunun her harekât nev'inde birlik seviyelerine göre taktik uygulanmasını ortaya koyan (*talimname*) yazımını gerektirmektedir. Müşterek planlama ve koordinasyon sorunları ise günümüzde de orduların başa çıkması gereken bir problem sahası olmaya devam etmektedir.

Politikanın subayların moralini büyük ölçüde bozduğu, atama ve terfilerin politik kriterlere göre yapıldığı, polis ve jandarmanın İttihat ve Terakki üyelerinden oluştuğu, gizli raporların suiistimal edildiği ve personel hakkında sahte "mason" suçlamasının ve gammazlamanın yaygın olduğu, madalyaların liyakatten ziyade rüşvet ve kayırmacılıkla verildiği belirtilmektedir (s.128). Bunlar düşmanın durum tespitleri olarak görülebilir, ancak bu konuda dost kalemlerden daha sert eleştiriler yapıldığı da bir gerçektir.

Kitap, Osmanlı Ordusu tarafından kullanılan rütbelerin (*apolet*) ve yaka işaretlerinin (*spolet*) resimli olarak gösterildiği bölümle sona ermektedir. Osmanlıca okuması olmayanlar için bu bölümün çok faydalı olduğu değerlendirilmektedir.

Kitapta İslam Dünyası için “*Mohammedan World*” tabiri kullanılmaktadır. Ortaçađ Haçlı Seferleri’nden kalma bu tanımlama oryantalist bir bakışı yansıtmaktadır. Bu yanlış İslam’da Hz. Muhammed’in Hıristiyanlıktaki İsa Peygamber algısından kaynaklanmaktadır. Halifelığın etkisini de gerçekte olduğundan daha fazla tahmin ettikleri, bütün İslam dünyasının İngiltere’ye karşı mobilize olabileceği değerdendirme dikkat çekicidir. Halifelik hakkındaki bu yanlış, David Fromkin’in *Barışa Son Veren Barış* adlı eserinde belirttiği üzere İngiltere’nin I. Dünya Savaşı ve sonrasında çok farklı ve yanlış politikaları uygulamasına yol açmıştır. Edward Erickson ise *Osmanlı Askeri Tarihi* çalışmasında konuya daha farklı bir açıdan yaklaşarak İngilizlerin hilafet ve Araplar konusunda yanlış olduklarını, şaşırtıcı bir şekilde İngiliz propagandasının Araplardan ziyade İngiliz yöneticilerini etkilediğini ve kendi propagandalarına kendilerinin inandıklarını belirtmektedir.

Sun Tzu’nun “*Düşmanı ve kendinizi iyi biliyorsanız, yüzlerce savaşa gerseniz bile sonuçtan emin olabilirsiniz. Kendinizi bilip, düşmanı bilmiyorsanız, kazanacağınız her zafere karşın yenilgiyle de tanışabilirsiniz. Ne kendinizi ne de düşmanı bilmiyorsanız sizin için gireceğiniz her savaşta yenilgi kaçınılmazdır.*” sözü istihbaratın önemini anlatmada bir özdeyiş olarak sık sık kullanılmaktadır. Bu kapsamda, istihbarat İngilizlerin I. Dünya Savaşı’nda başarılı olmasında etkili olan sihirli değnek değildi. Ancak istihbarat sayesinde İngilizler birçok politik ve askeri senaryoya göre hazırlık yaptılar, seçeneklerini artırdılar. Bu da onlara kaynaklarını etkin şekilde kullanarak hedefe ulaşma imkânı sağladı denebilir.

Savaş sırasında İngiliz Savaş Bakanlığında İstihbarat Başkanı olan Korg. George Macdonogh “*Alman istihbaratı 1914 yılında kaybetti, İngiliz istihbaratı 1918 yılında kazandı. Savaşta risk almazsanız büyük başarı elde edemezsiniz, fakat bu riskler makul olmalıdır. İngilizler kartlarını düşmanın elini bilerek oynadı ve sonunda zaferi kazandı*” diyerek istihbaratın I. Dünya Savaşı’ndaki rolünü vurgulamaktadır.

I. Dünya Savaşı öncesi profesyonel istihbarat çalışmaları yeni gelişmekteydi. İngilizlerin Osmanlı Coğrafyası üzerine yaptıkları istihbarat çalışmaları da bu alanda öncü niteliğindedir. İstihbaratın toplanması, birleştirilmesi, analiz edilerek yayımlanması şeklinde günümüzde “istihbarat çarkı” olarak tarif edilen süreç ilk kez İngilizler tarafından bu coğrafyada uygulanmıştır.

Michael Herman’ın istihbaratın başarısını test etmede kullandığı, istihbaratın isabetliliğini gerçek olaylarla karşılaştırma ve karşı tarafın istihbaratıyla karşılaştırma şeklindeki iki metot dikkate alındığında İngilizlerin başarılı olduğunu söylemek mümkün. Bu kapsamda Osmanlı ordusu hakkında topladığı bilgilerin büyük oranda doğru olduğü kabul edilmekte ve

Almanlara nazaran bu coğrafyada daha hazırlıklı oldukları, Osmanlı'nın ve Almanların düşmanları hakkında böyle el kitabı çalışması olmadığı anlaşılmaktadır.

Türk Ordusu El Kitabı'nda istihbarat kaynakları olarak, Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki İngiliz ajanlarına ilave olarak, Rusya ile müttefik olması hasebiyle istihbarat mübadelesi yaptığı anlaşılmakta, er mektupları dâhil esirlerden istifade edildiği görülmektedir (s.43). Bazı yerlerde öyle detay verilmekte ki şaşırılmamak mümkün değil. Osmanlı askerinin kullandığı mataraların kapağının kalitesini değerlendirecek kadar detaylı inceleme yapılan konular var (s.52). Ancak silah sayısı gibi bazı sayısal konuların da tekrar edildiği görülmektedir.

Türk Ordusu El Kitabı I. Dünya Savaşı ve Osmanlı Ordusu üzerine çalışma yapan akademisyenlerin ve askerlerin faydalanacağı bir kaynak niteliğindedir. Neticede bir istihbarat kitabı olduğundan bilgilere ihtiyatla yaklaşmak gerekmektedir. Bilgiler Türk kaynakları ile mukayeseli olarak ele alınmalıdır. Harp tarihi çalışmaları daha çok harekât üzerine odaklanmaktadır. Akademik çalışmaların savaşın istihbarat boyutu üzerine de eğilmesinin ve bu tür eserleri incelemesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

